

בינת המשפט

ענייני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תרלו, פרשת בלק, תשפ"ה

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 03-5740046 y.b.daskal@gmail.com

שאלות ותשובות קצרות

ובו יבואר: א. גרם נזק למוכר, ע"י שאחר לקח מחשבונו, והעביר למוכר. ב. תנאי פועל שלא כמנהג המדינה. ג. התחילה קורס יצוב פנים, וזה לא מתאים לה. ד. אונאה, בהדפסת ספרים. ה. רואה חשבון מתחיל שטעה. ו. שוכר שתיקן לבד את ההרס של התריסים.

א

בדין גרם נזק למוכר, ע"י שאחר לקח מחשבונו והעביר למוכר

ובו יבואר: א. מי שקיבל כסף שלא שלו, חייב להחזירו אם לא היה יאוש ושינוי רשות. ב. כסף לחשבון שלו בטעות, חייב להחזירו. ג. הגורם לחבירו נזק, אינו חייב לשלם.

הנידון

"בצרפניה שלנו יש מכשיר חדש שאפשר לשלם לבד. לאחר שמעבירים את הכרטיס אשראי יש לסגור את החשבון, ואם לא סוגרים, הבא אחרי משלם מהכרטיס של הקודם. לצערי שכחתי לסגור. נזכרתי כאשר הייתי בדרך הביתה. חזרתי מיד. אבל כבר מיששו אחרי שילם על החשבון שלי 300 שקלים. בעל הצרכניה מאמין לי, אבל הוא טוען שהפסדתי לו 300 שקלים ועלי לשלם, כי אין לו דרך לגבות ממנו. האם אני חייב לשלם לו?"

תשובה

המוכר חייב להחזיר לקונה את הכסף שקיבל שלא כדין, ואינו יכול לחייב את הקונה שגרם לו נזק, שהוא גרמא בעלמא.

ביאור התשובה

הערה:

בסימן שכה באות ה', ביארנו תשובה שדומה לנידון כאן, וראוי לעיין גם שם.

המקבל כסף שלא שלו חייב להחזירו

כדי לבאר עניין זה, נדון באופן יותר פשוט, על אופן שאדם לא שמר על כיסו, והניחו במקום לא משתמר, ויש עדים שראו שבא גזלן והוציא בכח ממנו כסף, וקנה בכסף זה מוצר.

והנה פסק המחבר (חושן משפט שסא, ג) שסתם גזילה לא הוי יאוש בעלים, ובא הנגזל ותובע את המוכר שיחזיר לו דמיו כי הם שלו, והמוכר טוען שבגלל שלא שמר הגיע גזלן ונטל ממנו ממנו וגרם לו נזק, האם חייב המוכר להחזיר לנגזל דמיו, והנה זה פשוט שכל ממון ששייך לנגזל חייב המוכר להחזיר לנגזל, ואינו יכול לטעון לנגזל בגלל שלא שמרת טוב גזלו ממך ושילמו לי והפסידו אותי כסף, דאין לחייב על גרמא דגרמא כזאת.

כמו כן דבר פשוט, שאם אינשי דלא מעלי הצליח להעביר כסף מחשבון הבנק של אחד למישהו אחר, בודאי זה שקיבל את הכסף חייב להחזיר את הכסף לבעליו, שלא קבלו כדין.

אם כן בנידון דידן, כיון שאין למוכר תביעת ממון על הנגנב יותר מהסכום שקנה, וכל סכום יותר מזה אין המוכר יכול לתבוע מהנגנב, בודאי חייב להחזיר את הכסף לנגנב, ואין לחייבו בגלל שלא סגר את הכרטיס, שהוא גרם לאחר שגנבו, כי זה שבא אחריו רואה שהוא גונב כסף שלא שלו, לכן אין זה אלא גרמא בלבד.

ואפילו באופן שאי אפשר לשים לב, ואז בודאי יבוא אחר ויקנה על חשבונו, מכל מקום אין זה גרמי, דלא ברור שהמוכר יפסיד דאפשר שהלה ישלם לו. סוף דבר, כל כסף שהגיע ליד המוכר שלא כדין, צריך להחזירו לקונה, ואין עליו טענת גרמא שגרם לו נזק. כך נראה לי פשוט.

אבל נראה לי שהמוכר יכול לכתוב על גבי המכשיר, "מי שקונה כאן, הוא על דעת שאם לא יסגור את הכרטיס, ואחר יקנה על חשבונו, הוא אינו מקבל מהמוכר את כספו בחזרה", ובאופן זה באמת פטור לשלם.

העולה מזה: כסף של אחר שבא ליד אדם לפני יאוש, חייב להחזירו לבעליו, ואינו יכול לטעון שהנגנב גרם לו גרמא בנזיקין. לכן, מי שגרם שאחר השתמש בכרטיס אשראי שלו שלא כדין, חייב המוכר להחזיר לקונה את מה שהגיע אליו שלא כדין.

ב

בדין תנאי פועל שלא כמנהג המדינה

ובו יבואר: א. מנהג פועלים ובעל הבית, הוא על פי מנהג המדינה. ב. אין צריך קניין לתנאי פועל, דתחילת העבודה היא הקניין. ג. הסכם בעל פה של תנאי עבודה חל. ד. אין בעל הבית נאמן שהפועל הסכים כנגד מנהג המדינה.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

שקלים, לאחר חודשיים היא הרגישה שזה לא מתאים לה, פניתי להנהלה ואמרו לי שבתקנון כתוב שמי שמפסיקה אפילו לאחר חודש אחד, חייבת לשלם הכל. חתמתי על ההסכם. אבל ראיתי שכתוב בהסכם שהכל לפי התקנון, ולא הראו לי את התקנון. מה הדין?"

תשובה

חייבת לשלם את כל הקורס.

ביאור התשובה

כפי שביארנו ההתחייבות בין הפועל ובעל הבית חלה אפילו בעל פי, וכיון שההסכם הוא על פי התקנון, ממילא ההתחייבות היא לפי התקנון אפילו שלא ראה את התקנון.

עצה טובה

ראינו במקום זה להזהיר אנשים, שלא חותמים על שום מסמך לפני שבודקים אותו. וכאשר כתוב בהסכם שזה על פי התקנון, חייבים לקרוא את התקנון ולא לחתום לפני כן, כמו כן אסור לאדם להתחייב על שנה וחצי של קורס לפני שבודק היטב אם הקורס ראוי לו, או לפחות לבקש כמה חודשי ניסיון.

העולה מזה: חתם על הסכם שכפוף לתקנון, חייב כפי התקנון, אפילו לא ראה את התקנון.

ד

אונאה בהדפסת ספרים

הנידון

מעשה בראובן שעשה בר מצוה לבנו, ולכבוד האירוע ביקש להדפיס למשתתפים אחד מספרי זקנו זצוק"ל. לשם כך פנה לשמעון, העוסק בהוצאת ספרי זקנו, וביקש ממנו לדאוג להדפסת הספרים. שמעון הסכים בשמחה, אך התנה זאת בכך שראובן יישא בכל עלות ההדפסה של הספרים שהוא מבקש, מאחר שבאותו זמן מדפיסים רק את הכמות הנדרשת לבר מצוה. ראובן הסכים לשלם את המחיר היקר של הדפסת 200 ספרים בלבד, בסך כולל של 5000 דולר (25 דולר לכל ספר).

בשלב זה שמע שמעון מהמדפיס עצה טובה: אם יוסיף עוד 2500 דולר ניתן יהיה להדפיס סך של 500 ספרים – כלומר 300 ספרים נוספים במחיר משתלם במיוחד (קצת יותר מ-8 דולר לספר). שמעון גייס במהירות את הסכום בעזרת מספר נדיבים, ואכן הדפיס 500

הנידון

"נכנסתי לעבוד לפני שלוש שנים במקום מסויים, לא חתמתי על חוזה עבודה. פיטרו אותי לפני חודש. כאשר ביקשתי פיצויים, נאמר שלי שבחוזה עבודה שלהם יש תנאי, שהמשכורת כוללת את כל פיצויי הפיטורין, ולמרות שלא חתמתי ולא ידעתי מהסכם זה, לטענתם, זה מנהג המקום וכולם יודעים זאת. האם מגיע לי פיצויי פיטורים?"

תשובה

אם הפועל לא יודע מה הוא מנהג בעל הבית, תנאי העבודה הוא לפי מנהג המדינה.

ביאור התשובה

מנהג המדינה הוא המחייב בתנאי פועלים

פסק המחבר בחושן משפט (שלא, ב) "מקום שנהגו לזון, יזון; לספק בגרוגרות או בתמרים וכיוצא בהם, יספק; הכל כמנהג המדינה" ע"כ.

מבואר שההתחייבות בין מעביד ועובד הם כמנהג המדינה, ולכן אנו מחייבים פיצויי פיטורין אע"פ שאינו על פי הלכה, כי כך מנהג המקום. והנה, מי שנכנס לעבודה ועשו איתו הסכם, ואמרו לו שנכנס על פי חוזה זה, וראה אותו, בודאי ההסכם עבודה הוא על פי הסכם זה, אע"פ שהוא לא חתום, כי הסכם בעל פה הוא הסכם, שהרי נכנס על תנאי זה, וביארנו בסימן רב אות ד, שבדיני פועלים אם סיכמו על משהו בלא קניין והתחיל לעבוד, הרי שעל תנאי זה התחיל לעבוד, לפיכך בנידון זה, אם סיכמו על תנאי והתחיל לעבוד חל התנאי.

וכל זה כשיש תנאי, אבל אם לא אמר לפועל תנאי, אז הכל כמנהג המדינה, ואם לבעל הבית יש מנהג השונה ממנהג המדינה, עליו ליידע את הפועל כיצד הוא נוהג, ואין בעל הבית נאמן לטעון שהודיע לו ללא ראייה, כי מנהג המדינה הוא המחייב בדיני פועלים.

העולה מזה: מנהג המדינה, הוא המחייב בין בעל הבית ופועל. ואם סיכם בעל הבית עם הפועל אפילו בעל פה, חל התנאי אם התחיל לעבוד. ואין בעל הבית נאמן לטעון שהודיע לו, ללא ראייה, כי מנהג המדינה, הוא המחייב בדיני פועלים

ג

התחילה קורס יצוב פנים וזה לא מתאים לה

הנידון

"אשתי נרשמה לקורס ייצוב פנים, שזמנו הוא שנה וחצי במחיר של עשרת אלפים שקלים. בכל חודש משלמים שבע מאות וחמישים

בינת המשפט

ענייני ממונות אקטואליים

ה. בדין רואה חשבון מתחיל שטעה

הנידון

רואה חשבון בתחילת דרכו המקצועית הכין עבור לקוח בקשה למסוד לביטוח לאומי, אך הבקשה נדחתה. לאחר מכן התברר כי רואי חשבון ותיקים ומנוסים יודעים שאין סיכוי שבקשה כזו תתקבל כלל. השאלה היא: האם רואה החשבון מחויב להשיב את שכר הטרחה שקיבל על עבודתו, מאחר ובפועל הבקשה הייתה חסרת סיכוי מלכתחילה.

תשובה

פטור לשלם לו שכר. ואם שילם, צריך הרואה חשבון להחזיר לו את שכרו.

ביאור התשובה

ביאור התשובה

קציצת שכר לפועל הוא בגלל שבעל הבית ידע שהפועל יודע את העבודה, אבל אם בעל הבית היה יודע שאינו יודע את העבודה, לא היה קוצץ לו שכר, אם כן, יש כאן ללא ספק קציצת שכר בטעות, ומקח טעות ממש, ואפילו אם בעל הבית ידע שאינו מומחה, אבל לשלוח בקשות על דבר שאין לו סיכוי זה רשלנות ממש, והיה לו לפחות להתייעץ לפני כן.

העולה מזה: רואה חשבון בתחילת דרכו המקצועית הכין עבור לקוח בקשה למסוד לביטוח לאומי, אך הבקשה נדחתה. לאחר מכן התברר כי רואי חשבון ותיקים ומנוסים יודעים שאין סיכוי שבקשה כזו תתקבל כלל. אינו זכאי לתשלום כי היה מקח טעות.

1

שוכר שתיקן לבד את ההרס של התריסים

הנידון

"יש לי בית שוכר לשוכר. במלחמה עם איראן התפוצצו התריסים בביתי. השמאי של המדינה עשה שומה ונתן מחיר של ארבעים אלף שקלים. לאחר כמה זמן אמר לי השוכר שצמצל אליי כמה פעמים ולא ענית, לכן הוא פנה לבד לבעל מלאכה ומצא בעל מלאכה בעשרים אלף שקלים. הוא טוען שהרוויח לי עשרים אלף שקלים, ולכן הוא מבקש שאתן לו עשרים אלף שקלים רווח שהרוויח לי. אני טוען שלא מגיע לו כלום, כי זה הבית שלי. מי צודק"

ספרים בסך הכל. לאחר ההדפסה נתן שמעון לראובן 200 ספרים עבור הבר מצוה, ואת 300 הספרים הנותרים השאיר לעצמו.

לימים התעורר בלבו של שמעון ספק: אולי היה עליו לחלק את העלות החדשה הכוללת (7500 דולר) באופן יחסי לכמות הספרים של כל אחד, ולשלם לראובן את ההפרש, שהרי ראובן שילם עבור 200 ספרים בלבד אך השתתף בפועל בעלות של הדפסה גדולה ומשתלמת יותר.

נשאלת השאלה: כיצד יש לחשב את העלות ההוגנת, האם יש לחלק את המחיר לפי היחס בין כמות הספרים שקיבלו בפועל (200 לראובן ו-300 לשמעון), כך ששמעון יצטרך לשלם לראובן החזר על חלקו היחסי, או שמא כיוון שראובן הסכים לשלם את מלוא המחיר היקר מראש עבור כמות קטנה, אין לשנות את ההסכם. (יודגש: ראובן היה מוכן לשלם את מלוא המחיר עבור 200 הספרים בלבד, גם אם לא היה מודפסות כמיות נוספות).

תשובה

שמעון צריך להחזיר לראובן אלפיים דולר.

ביאור התשובה

שמעון שכח דבר אחד. אם ראובן לא היה משלם 5000 דולר על 200 ספרים, שמעון לא היה מקבל 300 ספרים במחיר של 2500 דולר. רק בגלל שהמדפיס הדפיס 500 ספרים, הוא הסכים להדפיס עוד 300 ספרים במחיר של 7500 דולר. זאת אומרת, ששמעון גוּזל ממש מראובן. כי ההסכם היה שראובן ישלם עלות הספרים, ועלות הספרים עכשיו היא לא 5000 דולר ל-200 ספרים. נכון שבגלל שמעון ירד המחיר לראובן, אבל גם בגלל ראובן ירד המחיר לשמעון. הם נעשו שותפים ממש. לפיכך יש לעשות חשבון כך: 500 ספרים נדפסו במחיר של 7500 דולר אם כן כל ספר הוא במחיר 15 דולר. ראובן ישלם 3000 דולר על 200 ספרים, ושמעון ישלם על 300 ספרים 4500 דולר. זה שראובן הסכים במחיר יקר, זה לא סיבה לגזול אותו. שמעון היה צריך לפנות לראובן ולספר לו את כל הסיפור, ולעשות איתו הסכם לפני כן, יתכן שראובן היה מסכים, אבל לאחר מעשה זה הדין לפי עניות דעתי.

העולה מזה: שליח להדפיס ספרים, והדפיס גם לעצמו, וקיבל הנחה על הדפסת ספריו, בגלל הדפסת ספרי המשלח, עלות ההדפסה תתחלק ביניהם שווה בשווה.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

תשובה

העולה מזה: אם בעל הבית לא היה יכול למצוא כזה בעל מלאכה, אז מגיע לשוכר קצת מהרווח כפי כמה שמקובל בשוק לשלם על מי שמרוויח לשני רווח כזה.

דינים העולים:

א. כסף של אחר שבא ליד אדם לפני יאוש, חייב להחזירו לבעליו, ואינו יכול לטעון שהנגנב גרם לו גרמא בנזיקין. לכן, מי שגרם שאחר השתמש בכרטיס אשראי שלו שלא כדין, חייב המוכר להחזיר לקונה את מה שהגיע אליו שלא כדין.

ב. מנהג המדינה, הוא המחייב בין בעל הבית ופועל. ואם סיכם בעל הבית עם הפועל אפילו בעל פה, חל התנאי אם התחיל לעבוד. ואין בעל הבית נאמן לטעון שהודיע לו, ללא ראייה, כי מנהג המדינה, הוא המחייב בדיני פועלים.

ג. חתם על הסכם שכפוף לתקנון, חייב כפי התקנון, אפילו לא ראה את התקנון.

ד. אם בעל הבית יטען שלא היה עושה כאלה תריסים כי הם לא לפי ראות עיניו, והדיינים יתרשמו שאמת הוא דובר – לא חייב בעל הבית כלום לשוכר, ויכול לתבוע שיסלק את מה שעשה.

ה. שליח להדפיס ספרים, והדפיס גם לעצמו, וקיבל הנחה על הדפסת ספריו, בגלל הדפסת ספרי המשלח, עלות ההדפסה תתחלק ביניהם שווה בשווה.

ו. רואה חשבון בתחילת דרכו המקצועית הכין עבור לקוח בקשה למוסד לביטוח לאומי, אך הבקשה נדחתה. לאחר מכן התברר כי רואי חשבון ותיקים ומנוסים יודעים שאין סיכוי שבקשה כזו תתקבל כלל. אינו זכאי לתשלום כי היה מקח טעות.

ז. שוכר שתיקן לבד את ההרס של התריסים. אם בעל הבית טוען שאינו צריך את התיקון כלל, וראו הדיינים שדובר אמת, יכול בעל הבית לחייב את השוכר לסלק את מה שעשה, והפסיד. ואם מודה שעשה טוב, אם בעל הבית יכול למצוא כזה בעל מלאכה, לא מגיע לשוכר כלום. ואם לא – אז יקבל שכר כפי המקובל בשוק, למי שמרוויח לשני.

אם בעל הבית טוען שאינו צריך את התיקון כלל, וראו הדיינים שדובר אמת, יכול בעל הבית לחייב את השוכר לסלק את מה שעשה, והפסיד. ואם מודה שעשה טוב, אם בעל הבית יכול למצוא כזה בעל מלאכה, לא מגיע לשוכר כלום. ואם לא – אז יקבל שכר כפי המקובל בשוק, למי שמרוויח לשני.

ביאור התשובה

שוכר שהשביח ביתו של משכיר

לשוכר אסור לעשות כלום בבית, מלבד ברשות המשכיר. ואם עושה בלא רשות, יש לו דין של יורד לשדה חברו שלא ברשות. ובנידון דידן, זה שדה העומדת ליטע, כלומר הבית עומד לעשות בו תריסים. אבל כבר ביארנו בסימן קנ"ד שבעל הבית יכול לטעון שאינו רוצה את ההשבחה, ואם לפי ראות עיני הדיינים זה אמת, לא מקבל המשביח כלום. והנה בנידון דידן, כידוע יש הרבה סוגי תריסים, ואם בעל הבית יטען שלא היה עושה כאלה תריסים כי הם לא לפי ראות עיניו, והדיינים יתרשמו שאמת הוא דובר – לא חייב בעל הבית כלום לשוכר, ויכול לתבוע שיסלק את מה שעשה.

טענת השוכר שצמצל ולא מצא את בעל הבית אינה טענה, שהרי אפשר למצוא את בעל הבית, גם אם הוא קצת לא זמין.

העולה מזה: אם בעל הבית יטען שלא היה עושה כאלה תריסים כי הם לא לפי ראות עיניו, והדיינים יתרשמו שאמת הוא דובר – לא חייב בעל הבית כלום לשוכר, ויכול לתבוע שיסלק את מה שעשה.

כמה מקבל שוכר שהרויח כסף למשכיר

ואם בעל הבית מודה לשוכר שעשה טוב, אבל הדין ודברים ביניהם הוא מי ירוויח את ההפרש – בזה נראה פשוט שהרווח בודאי שייך לבעל הבית, כי המדינה נתנה את הכסף לבעל הבית ולא לבעלי מלאכה, שהרי המדינה לא שכרה בעלי מלאכה, וגם המדינה לא מבקשת חשבונות של התיקון. לכן בעל הבית מרוויח.

ועל טענת השוכר שטוען שמגיע לו חלק מהרווח לפחות כי הרוויח לבעל הבית – הכלל הוא כך: אם בעל הבית לא היה יכול למצוא כזה בעל מלאכה, אז מגיע לשוכר קצת מהרווח כפי כמה שמקובל בשוק לשלם על מי שמרוויח לשני רווח כזה. אבל ברור שרוב הרווח שייך לבעל הבית, כי הוא זה שקיבל את הכסף מהמדינה.